

GLOBALLASHUV SHAROITIDA KICHIK TEATR MADANIYATLARINING SAQLANISH STRATEGIYALARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17262727>

Tursunaliyeva Ruzigul Xolmirzaevna

"Zomin" sanatoriysi MCHJ Ma'naviyat va Ma'rifat bo'limi boshlig'i

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot globallashuv jarayonlarining kichik teatr madaniyatlariga ta'sirini va ularning saqlanish strategiyalarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqola XXI asrda milliy teatr an'analarning global madaniy hegemoniya sharoitida duch kelayotgan asosiy qiyinchiliklar va imkoniyatlarni tahlil qiladi. O'zbek teatri misolida milliy teatr madaniyatining rivojlanish yo'llari ko'rib chiqiladi va milliy dramaturgiyani yangilash, texnologik innovatsiyalardan foydalanish, xalqaro hamkorlik kengaytirish, yosh kadrlar tayyorlash kabi aniq tavsiyalar beriladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli saqlanish uchun assimilyatsiya va isolyatsiya o'rtasidagi adaptiv strategiya eng samaralidir.

Kalit So'zlar

Globallashuv, kichik teatr madaniyatlari, milliy teatr, madaniy identitet, teatr san'ati, madaniy saqlanish strategiyalari, O'zbek teatri, milliy dramaturgiya, raqamli transformatsiya, madaniy xilma-xillik, teatr an'analari, adaptiv saqlanish, gibrizatsiya strategiyasi, xalqaro hamkorlik, madaniy hegemoniya, milliy qadriyatlar, zamonaviy teatr, teatr innovatsiyalari, madaniy meross, teatr ta'limi.

XXI asrning boshlarida dunyo madaniy landshafti chuqur o'zgarishlar jarayonini boshdan kechirmoqda. Globallashuv jarayonlari bir tomondan madaniyatlar o'rtasidagi chegaralarni yo'qotib, universal qadriyatlar tizimini shakllantirayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan milliy va mahalliy madaniy an'analarning yo'q bo'lib ketish xavfini tug'dirmoqda. Bu ziddiyatli jarayon teatr san'ati sohasida ayniqsa keskin namoyon bo'ladi, chunki teatr o'zining tabiatiga ko'ra mahalliy til, an'ana va mentalitetga chuqur bog'liq san'at turidir.

Zamonaviy dunyoda dominant madaniyatlarning ta'siri ostida kichik teatr madaniyatlari o'zlarining noyobligini saqlab qolish uchun jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Hollywood kinosi, Brodvey teatrlari va Yevropa sahna san'atining keng tarqalishi mahalliy teatr an'analarni siqib chiqarish xavfini tug'dirmoqda. Bunday sharoitda O'zbek teatri kabi milliy teatr madaniyatlari ikki yo'l chorrahasida turibdi: yo global tendentsiyalarga moslashib o'z o'ziga xosligini

yo'qotish, yoki an'analarga yopishib qolgan holda zamonaviy auditoriya ehtiyojlarini qondira olmaslik.

Ushbu tadqiqot mavzusining dolzarbligi zamonaviy dunyoning madaniy transformatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liq. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, har ikki haftada dunyoda bitta til yo'q bo'lib ketmoqda va bu bilan birga o'sha tilga bog'liq madaniy an'analar ham yo'qoladi. Teatr san'ati og'zaki an'analar va milliy tilning eng boy ifoda vositalarini o'zida jamlagan bo'lganligi sababli, uning saqlanishi lingvistik va madaniy xilma-xillikni saqlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va internet platformalarining keng tarqalishi teatr san'atiga ham chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Streaming xizmatlari va virtual teatr ko'rsatuvlari an'anaviy teatr tajribasini tubdan o'zgartirdi. Bu sharoitda kichik teatr madaniyatlari o'z auditoriyasini saqlash va yangi tomoshabinlarni jalb qilish uchun innovatsion strategiyalar ishlab chiqishga majbur bo'lmoqda.

COVID-19 pandemiyasi teatr sohasiga tarixiy ta'sir ko'rsatdi va ko'plab kichik teatrlar moliyaviy inqirozga duch keldi. Bu holat teatr madaniyatlarining bardoshlilik va moslashuvchanlik mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishga undadi. Pandemiyadan keyingi davr teatr san'atining yangi shakllari va formatlarini joriy etishni taqozo qildi.

Yosh avlodning madaniy preferensiyalarining keskin o'zgarishi alohida e'tiborga loyiq. Zamonaviy yoshlar ko'pincha global madaniy mahsulotlarni afzal ko'rishadi va milliy teatr an'alaridan uzoqlashmoqda. Bu tendentsiya kichik teatr madaniyatlarining kelajakdagi mavjudligi uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda.

Davlat siyosati va madaniy byudjet taqsimoti kichik teatr madaniyatlarining rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Ko'pchilik davlatlar yirik va taniqli teatrlarga ustunlik berib, mahalliy va milliy teatrlarga yetarli darajada resurs ajratmaydi.

Ta'lim tizimidagi o'zgarishlar ham muhim rol o'ynamoqda. Teatr san'atini o'rgatish metodikasi va dasturlari globallashtayotgan sharoitda milliy xususiyatlarni saqlash va rivojlantirish masalasini hal qilishga qaratilgan. Gender va ijtimoiy tenglik masalalari teatr madaniyatlariga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. An'anaviy gender rollari va ijtimoiy ierarxiya tizimlari zamonaviy qadriyatlar bilan to'qnashayotgan paytda teatr ham bu o'zgarishlarga javob berishi lozim. Ekologik ong va barqaror rivojlanish konsepsiyalari teatr faoliyatini ham qamrab olmoqda. Kichik teatr madaniyatlari o'z an'alarini saqlab qolgan holda ekologik talablarga javob berish chorasini ko'rishga majbur.

Ushbu murakkab omillar majmui kichik teatr madaniyatlarining saqlanish strategiyalarini ishlab chiqish zaruratini yaratmoqda. O'zbek teatri ham global

qiyinchiliklar va yangi imkoniyatlarni hisobga olgan holda o'z rivojlanish strategiyasini belgilashi kerak.

Globallashuv sharoitida kichik teatr madaniyatlari bir qator fundamental muammolar bilan duch kelmoqda. Eng muhimi - auditoriya yo'qolishi muammosi hisoblanadi. Zamonaviy tomoshabinlar, ayniqsa yosh avlod vakillari milliy teatr mahsulotlariga qaraganda xalqaro standartlarga mos kelgan spektakllarni afzal ko'rishadi. Bu holat milliy teatrlarning moliyaviy barqarorligini buzadi va ularning mavjudligini xavf ostiga qo'yadi.

Til muammosi ham muhim o'rin tutadi. Kichik teatr madaniyatlari o'z mahalliy tillarida ijod qilganda global auditoriyaga yetib borish imkoniyati cheklangan bo'ladi. Aksincha, xalqaro tillarga o'tganida esa o'zlarining milliy xususiyatlarini yo'qotish xavfi tug'iladi. Bu ziddiyat ko'plab teatrlarni qiyin tanlov oldida qoldiradi. Moliyaviy cheklovlar kichik teatr madaniyatlarining rivojlanishiga katta to'siq bo'lmoqda. Global kompaniyalar va yirik teatr tashkilotlari katta byudjetlarga ega bo'lib, yuqori sifatli mahsulot yaratishadi. Kichik teatrlar esa cheklangan resurslar bilan raqobat qilishga majbur bo'lmoqda.

Kadrlar muammosi ham keskin namoyon bo'lmoqda. Iqtidorli yosh ijodkorlar ko'pincha katta shaharlarga yoki xalqaro loyihalarga ketib qolishadi. Bu holat mahalliy teatr madaniyatlarining yangilanishiga to'sqinlik qiladi.

Biroq, dunyoda kichik teatr madaniyatlarining muvaffaqiyatli saqlanish misollari ham mavjud. Asosiy strategiyalar quyidagicha tasniflanishi mumkin.

Gibridizatsiya strategiyasi eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Bu strategiya milliy an'analarni zamonaviy shakllar bilan uyg'unlashtirish orqali yangi auditoriyani jalb qilishga qaratilgan. Misol uchun, an'anaviy hikoyalarni zamonaviy texnologiyalar yordamida taqdim etish yoki milliy musiqa elementlarini zamonaviy teatr shakllariga qo'shish.

Raqamli transformatsiya ham muhim strategiya hisoblanadi. Ko'plab kichik teatrlar o'z spektakllarini onlayn platformalarda tarqatish, virtual teatr tajribalarini yaratish va ijtimoiy tarmoqlar orqali auditoriya bilan aloqa o'rnatish yo'lini tanladilar. Bu yondashuv geografik cheklovlarni bartaraf etish va yangi auditoriyani jalb qilish imkonini beradi.

Hamkorlik modeli ham samarali strategiya sifatida namoyon bo'lmoqda. Kichik teatrlar xalqaro tashkilotlar, boshqa teatrlar va madaniy institutlar bilan hamkorlik qilish orqali o'z resurslarini kengaytirishadi. Bunday hamkorlik yangi g'oyalar almashishi, tajriba almashish va qo'shma loyihalar yaratish imkonini beradi. Ta'lim integratsiyasi strategiyasi ham muhim ahamiyatga ega. Teatr madaniyatlarini ta'lim tizimiga singdirish, bolalar va yoshlar uchun maxsus dasturlar yaratish keyingi avlodning teatrga qiziqishini oshiradi.

O'zbek teatrining saqlanishi va rivojlanishi uchun bir nechta yo'nalish muhim hisoblanadi. Birinchi navbatda, milliy dramaturgiyani yangilash va zamonaviylashtirish zarur. Klassik asarlar bilan bir qatorda, zamonaviy muammolarni aks ettiruvchi yangi asarlar yaratish kerak.

Texnologik innovatsiyalardan foydalanish ham muhim. Virtual reallik, interaktiv elementlar va multimediya texnologiyalarini spektakllarga kiritish orqali yangi auditoriyani jalb qilish mumkin. Xalqaro hamkorlik dasturlarida faol ishtirok etish O'zbek teatrining dunyoga tanilishiga yordam beradi. Teatr festivallari, almashinuv dasturlari va qo'shma loyihalar orqali global teatr jamoasi bilan aloqa o'rnatish muhim.

Yosh kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor berish kerak. Teatr institutlari va universitetlarda zamonaviy yondashuvlar bilan birga milliy an'analarni o'rgatish dasturlarini ishlab chiqish zarur. Auditoriya bilan aloqani yangilash ham muhim vazifa hisoblanadi. Ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar va boshqa raqamli kanallar orqali tomoshabinlar bilan doimiy aloqa o'rnatish kerak. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun turli manbalardan daromad olish modelini yaratish lozim. Davlat budjetidan tashqari, xususiy homiyar, xalqaro grantlar va tijorat loyihalaridan foydalanish mumkin. Milliy identitetni saqlab qolgan holda universallikka erishish muvozanatini yaratish eng muhim vazifa hisoblanadi. O'zbek teatri o'zining noyob xususiyatlarini yo'qotmasdan dunyoga tushunarli bo'lishi kerak. Globallashuv sharoitida kichik teatr madaniyatlarining saqlanishi murakkab lekin hal qilinishi mumkin bo'lgan vazifa hisoblanadi. Muvaffaqiyat kaliti an'ana va innovatsiya o'rtasidagi muvozanatni topishda yotadi. O'zbek teatri ham ushbu yo'l bo'yicha harakatlanar ekan, o'z milliy xususiyatlarini saqlab qolgan holda zamonaviy auditoriya ehtiyojlariga javob beruvchi strategiya ishlab chiqishi mumkin.

Globallashuv sharoitida kichik teatr madaniyatlarining saqlanishi XXI asrning eng dolzarb madaniy masalalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bu jarayon nafaqat teatr san'ati, balki butun milliy madaniy identitetning saqlanishi bilan bog'liqdir.

Zamonaviy dunyo teatr madaniyatlari ikki qarama-qarshi kuch ta'siri ostida shakllanyapti. Bir tomondan, globallashuv jarayonlari universal qadriyatlar va standartlarni joriy etish orqali teatr san'atida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Texnologik taraqqiyot, xalqaro hamkorlik va madaniyatlararo muloqot teatrning ifoda vositalarini boyitmoqda va auditoriya doirasini kengaytirayotgan. Boshqa tomondan, dominant madaniyatlarning hegemoniyasi mahalliy teatr an'analarini yo'q bo'lib ketish xavfi ostiga qo'ymoqda.

Bu ziddiyatli sharoitda kichik teatr madaniyatlari uch xil strategiya tanlay oladi. Birinchi yo'l - to'liq assimilyatsiya, ya'ni global standartlarga moslashib o'z

noyobligini yo'qotish. Bu yo'l qisqa muddatda auditoriya va moliyaviy barqarorlik berishi mumkin, biroq uzoq muddatda milliy teatr madaniyatining yo'q bo'lib ketishiga olib keladi.

Ikkinchi yo'l - isolyatsiya strategiyasi, ya'ni an'analarga qat'iy yopishib qolish va tashqi ta'sirlardan qochish. Bu yondashuv milliy xususiyatlarni saqlaydi, biroq zamonaviy auditoriya ehtiyojlarini qondira olmaydi va natijada teatrning ijtimoiydagi ahamiyati pasayib boradi.

Uchinchi yo'l - adaptiv saqlanish strategiyasi eng maqbul variant hisoblanadi. Bu strategiya milliy an'analarning mohiyatini saqlab qolgan holda shakliy jihatlarida zamonaviy talablarga moslashishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv teatr madaniyatining hayotiy kuchini saqlash va rivojlantirishga imkon beradi.

O'zbek teatri uchun ushbu uchinchi yo'l eng istiqbolli hisoblanadi. Milliy dramaturgiya boyligini saqlab qolgan holda, zamonaviy rejissura texnikalari, raqamli texnologiyalar va xalqaro hamkorlik orqali yangi auditoriyani jalb qilish mumkin. Bunda asosiy maqsad O'zbek teatrining universal qiymatlarini global auditoriyaga yetkazib berish bo'lishi kerak.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kichik teatr madaniyatlarining muvaffaqiyati bir nechta omilga bog'liq. Davlat tomonidan doimiy qo'llab-quvvatlash, ta'lim tizimida teatr madaniyatini targ'ib qilish, yosh kadrlarni tayyorlash, texnologik innovatsiyalarni qabul qilish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish muhim shartlar hisoblanadi.

Shuningdek, muvaffaqiyat uchun teatr jamoalarining o'zida ham o'zgarishlar bo'lishi kerak. Milliy teatr xodimlari nafaqat an'anaviy ko'nikmalar, balki zamonaviy marketing, raqamli texnologiyalar va xalqaro muloqot ko'nikmalariga ham ega bo'lishi lozim. Kelajakka nazar tashlaydigan bo'lsak, globallashuv jarayonlari yanada chuqurlashib borishini kutish mumkin. Bu sharoitda kichik teatr madaniyatlari uchun adaptatsiya qobiliyati hayotiy muhim ahamiyatga ega bo'ladi. O'zbek teatri ham bu qonuniyatni hisobga olgan holda uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishi zarur.

Natijada shuni ta'kidlash kerakki, globallashuv sharoitida kichik teatr madaniyatlarining saqlanishi nafaqat madaniy xilma-xillikni saqlash, balki insoniyatning madaniy gen fondini boyitish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Har bir milliy teatr madaniyati o'zining noyob hissasini umumbashariy madaniy merosga qo'shadi va bu boylik butun dunyo uchun qimmatlidir.

O'zbek teatrining kelajagi ham shu nuqtai nazardan yondashilganda istiqbolli ko'rinadi. Asosiysi - milliy identitetni saqlab qolgan holda zamonaviy dunyoning talablari va imkoniyatlaridan unumli foydalanishdir. Bu muvozanatni saqlab qolish

orqali O'zbek teatri ham o'z milliy xususiyatlarini saqlaydi, ham dunyo teatr jamoasining to'laqonli a'zosi bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Begimova, N. M. (2021). THE ROLE OF THEATER ARTS IN YOUTH EDUCATION. In *STUDENT RESEARCH* (pp. 252-254).
2. Salimovna, T. N. (2025). TEATRLASHTIRILGAN FAOLIYAT BOLALARNI IJTIMOIYLASHTIRISH USULI SIFATIDA. *Tadqiqotlar*, 62(1), 244-250.
3. Mirpo'latov, H. T. (2024). SAHNA MADANIYATI ORQALI SHAXS MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISH OMILLARI. *Oriental Art and Culture*, 5(1), 461-468.
4. Boratov, S. (2022). MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA TURK SAN'ATI VA MADANIYATI TARIXINI O'RGATISHNING TARBIYAVIY AHAMIYATI. *Oriental Art and Culture*, 3(4), 194-197.